

Mieczysław Lubański

Kazimierz Kloskowski (1953-1999) : sylwetka naukowa

Studia Philosophiae Christianae 36/1, 77-90

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

OBITUARIA

MIECZYŚLAW LUBAŃSKI

*Wydział Filozofii Chrześcijańskiej, UKSW***KAZIMIERZ KŁOSKOWSKI (1953–1999)****SYLWETKA NAUKOWA**

Nie jest czymś zwykłym, powszednim spotykać osoby, które by potrafiły harmonijnie łączyć w swym życiu rzetelną wiedzę naukową z głęboką wiarą. Takie osoby tworzą wokół siebie bardzo pozytywną atmosferę. Promieniują nią na otoczenie. Przebywający w jej zasięgu czują się dobrze, bezpiecznie. Do tego rodzaju osób należał bezsprzecznie Zmarły.

1. Kazimierz Kłoskowski urodził się 20 sierpnia 1953 r. w Gdańsku. Tu w roku 1972 wstępuje do miejscowego Wyższego Seminarium Duchownego, które kończy pięć lat później otrzymując święcenia kapłańskie oraz magisterium z teologii. W roku 1978 rozpoczyna studia w zakresie filozofii przyrody na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Akademii Teologii Katolickiej. W tym momencie, jak czas pokazał, związał na stałe swoje życie z duszpasterstwem oraz nauką. Po magisterium z filozofii (1981 r.) i doktoracie (1984 r.), przygotowanym pod kierunkiem ks. prof. Szczepana Ślaga, habilituje się w ATK w roku 1990 przekładając rozprawę nt. *Zagadnienie determinizmu ewolucyjnego. Studium biofilozoficzne*. Recenzentami byli profesorowie: Leszek Kuźnicki, Adam Synowiecki, Szczepan Ślaga. W roku 1997, a więc w 44-tym roku życia, otrzymuje tytuł naukowy profesora nauk humanistycznych. Zapada na zdrowiu. Mimo to pracuje niezmiernie i naukowo, i organizacyjnie. 7 października 1999 roku Rada Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej ATK występuje z wnioskiem o nadanie Mu stanowiska profesora zwyczajnego. Sześć dni później umiera w swoim rodzinnym mieście. 16 października 1999 r. zostaje pochowany na cmentarzu w Gdańsku–Wrzeszczu.

Od 1985 r. pracuje nieprzerwanie w ATK. W roku 1992 otrzymuje kierownictwo Katedry Historii i Filozofii Nauki, w roku 1996 zaś – Katedry Filozofii Przyrody. W roku 1993 zostaje wybrany prodziekanem Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej, a w roku 1996 – prorektor

rem ATK. Wykłada także przedmioty filozoficzne w Gdańskim Wyższym Seminarium Duchownym, w Mazurskiej Wszechnicy Nauczycielskiej w Olecku oraz w Wyższym Seminarium Duchownym w Elblągu. Czynn timer uczestniczy w licznych sympozjach, zjazdach i kongresach zarówno międzynarodowych, jak i krajowych.

Pierwsza jego publikacja ukazuje się w roku 1980, a więc kiedy był jeszcze studentem filozofii w ATK. Od tego momentu pisze nieprzerwanie do ostatnich chwil swego życia. Ogółem opublikował ponad 70 artykułów naukowych, ponad 40 prac sprawozdawczych, recenzji itp., a nadto 4 skrypty dla studentów: *Filozofia przyrody* (1990), *Filozofia Boga* (1991, wyd. czwarte 1998), *Wokół ewolucji biologicznej* (1998), *Powołanie nauczyciela do pedagogizacji siebie i swoich działań* (1998) oraz 2 książki współredagowane i – nie licząc wspomnianej rozprawy habilitacyjnej – 3 książki własne: *Między ewolucją a kreacją* (1994), *Bioetyczne aspekty inżynierii genetycznej* (1995), *Filozofia ewolucji i filozofia stwarzania*, tom I: *Między ewolucją a stwarzaniem* (1999), tom II: *Pogodzone bliźniaki. Rzecz o ewolucji i kreacji* (1999).

Namawiano Go, aby przeniósł się na stałe do Warszawy i poświęcił pracy naukowej. Nie uległ tym propozycjom. Umiłował wprawdzie naukę, ale nie porzucił dla niej duszpasterstwa, zwłaszcza swej macierzystej diecezji. Czuł się z nią żywo związany przez święcenia kapłańskie w niej otrzymane. I dzielił swój czas, mówiąc symbolicznie, między Gdańsk i Warszawę.

2. Które dziedziny badawcze Go interesowały, nad jakimi zagadnieniami pracował? Ogólnie można powiedzieć, że była to problematyka z zakresu szeroko rozumianej filozofii przyrody, zwłaszcza filozofii przyrody ożywionej. Mówiąc bardziej konkretnie jego dociekania badawcze obejmowały genezę życia, ewolucję, kreacjonizm, biologię molekularną, bioetykę, inżynierię genetyczną. Nie były Mu obce także inne działy filozofii, jak na przykład filozofia Boga, sozologia. Interesowała Go również historia myśli naukowo-filozoficznej. Wiedza naukowo-filozoficzna była dla Niego bazą do stawiania wniosków światopoglądowych, które w Jego rozważaniach i ujęciach stanowiły harmonijną całość z tezami teologii chrześcijańskiej.

Oto wybrane uwagi i oceny recenzentów Jego rozprawy habilitacyjnej poświęconej problematyce biofilozoficznej.

Profesor Leszek Kuźnicki pisze:

„Ks. Kazimierza Kloskowskiego poznałem w roku 1983 jeszcze przed uzyskaniem stopnia naukowego doktora. Już wówczas wyróż-

niał się znacznym, jak na młodego badacza, dorobkiem naukowym. Od tego czasu jego warsztat badawczy uległ dalszemu udoskonaleniu a liczba publikacji wzrosła w sposób imponujący.

Jego rozprawa habilitacyjna stanowi poważne, oryginalne dzieło naukowe, które dzięki koncepcji autodeterminizmu ewolucyjnego pogłębia naszą widzę o samej teorii syntetycznej, jak również pozwala w nowym świetle dostrzec problem czynników i mechanizmów ewolucji”.

Profesor Adam Synowiecki:

„W spojrzeniu na teorię ewolucji nie uznaje on alternatywy „determinizm albo teoria przypadkowości”, albowiem dopiero współdziałanie powiązań przyczynowych i zdarzeń przypadkowych „prowadzi do pojawienia się zmian ewolucyjnych”. I właśnie w owym współdziałaniu – a co za tym idzie, w koniunktywnym, a nie alternatywnym traktowaniu determinizmu i teorii przypadkowości – tkwi – jak powiada Autor – istota autodeterminizmu ewolucyjnego.

Jest to, bez wątpienia, propozycja interesująca, a nawet nowatorska, zrywa bowiem – i to chyba jako pierwsza – ze wspomnianą alternatywą, co może przyczynić się nie tylko do pełniejszego naświetlenia procesów ewolucyjnych, lecz także do innego, niż dotychczas spojrzenia na naturę życia.

Jestem przekonany, że mamy tu do czynienia z koncepcją interesującą, która wnosi do refleksji nad ewolucją coś nowego. Nie można też zapominać, że została ona osadzona w nader obszernym materiale erudycyjnym”.

Profesor Szczepan Ślaga:

„Od strony językowo–stylistycznej rozprawa została przygotowana z wielką starannością o poprawność i precyzję, dostarczając czytelnikowi satysfakcji obcowania z piękną polszczyzną. Występujące w kilku miejscach zawiloci czy elementy żargonu filozoficznego wydają się recenzentowi nieuniknione, a w każdym razie nie osłabiają ogólnej pozytywnej oceny strony językowej pracy. Na uznanie zasługują także przypisy, poprzez które Autor, nie ograniczając się do prostego wskazania źródeł informacji, wzbogaca pracę dodatkowymi wyjaśnieniami, komentarzami czy porównaniami swoich twierdzeń z tezami innych autorów.

Wnikliwa analiza rozprawy habilitacyjnej dowodzi dobrej znajomości problematyki biologicznej i filozoficznej oraz wielkiej samodzielności myślenia i swobodnego poruszania się w dziedzinach swoich zainteresowań. A są one niezwykle szerokie: obejmują z jednej strony problematykę przyrodniczą związaną z powstaniem i ewolucją życia, z drugiej – zagadnienia naukoznawcze, metodologiczno–epistemologiczne, filozoficzne, a nawet teologiczne.

Dr Kloskowski podejmuje w swoich pracach problemy trudne i złożone, stawia trafne pytania badawcze, a odpowiedzi formułuje w sposób jasny i wyważony, uwzględniając aktualny stan dyskusji i najnowsze osiągnięcia w zakresie wybranego przedmiotu dociekań. W rozstrzygnięciu problemów ujawnia stałą troskę o precyzję, obiektywizm i poznanie prawdy”.

3. Zacytowane opinie ukazują osiągnięcia ks. Kazimierza Kloskowskiego u progu, za który można uważać habilitację, Jego kariery naukowej. Przyjrzyjmy się bliżej późniejszym Jego osiągnięciom badawczym scharakteryzowanych z racji wniosku o nadanie Mu tytułu naukowego profesora. Zacytujmy w tym celu najpierw dwu spośród wymienionych powyżej recenzentów.

Profesor Leszek Kuźnicki:

„Od kilkunastu lat z zainteresowaniem i satysfakcją śledzę działalność naukową ks. Kazimierza Kloskowskiego. Ostatnie sześć lat jego życia, to jest po uzyskaniu stopnia doktora habilitowanego, było okresem szczególnie twórczym. Dwie książki, 25 artykułów i równoległe inne, liczne recenzje i sprawozdania są zestawieniem świadczącym o rozległej i wszechstronnej działalności publikacyjnej. Po uzyskaniu habilitacji nastąpił dalszy znaczący rozwój warsztatu badawczego ks. dr hab. Kazimierza Kloskowskiego oraz poszerzenie jego zainteresowań poznawczych.

Równoległe z działalnością badawczą ks. dra hab. Kazimierza Kloskowskiego charakteryzuje ogromne zaangażowanie w działalność dydaktyczną i upowszechnianie wiedzy.

Polska przeżywa obecnie trudny okres kryzysu kadry naukowej. Charakteryzuje go zarówno wzrost średniej wieku uzyskiwania stopni doktora i doktora habilitowanego oraz tytułu profesora, jak i spadek zainteresowania pracą naukową wśród zdolnej i pracowitej młodzieży. Na tym tle rozwój działalności badawczej, zaangażowania dydaktycznego ks. dra hab. Kazimierza Kloskowskiego jest chlubnym wyjątkiem. Niewiele mamy w Polsce profesorów tytularnych, którzy w wieku 43 lat mogli by się wykazać taką wszechstronnością w zakresie nauki, dydaktyki i prac organizacyjnych jak ks. dr hab. Kazimierz Kloskowski”.

Profesor Adam Synowiecki:

„Przeгляд najnowszego dorobku ks. Kloskowskiego wskazuje, że należy on do wyróżniających się przedstawicieli polskiego środowiska filozoficznego; zwłaszcza w zakresie problematyki filozoficzno-biologicznej. Sprawily to zarówno jego rzetelność naukowa, niezwykła pracowitość i rozległość zainteresowań, jak również dojrzałość myślenia i ukierunkowanie prac badawczych. Podejmuje on w nich

zawsze sprawy ważne, o niekwestionowanym znaczeniu dla samorozumienia człowieka i jego intelektualno-moralnej orientacji w świecie.

Z cechą tą korespondują wyniki działalności dydaktycznej i organizacyjnej, w szczególności tematyka seminariów naukowych.

Szeroka jest jego działalność odczytowa”.

Nasuwa się podsumowanie: po habilitacji w roku 1990 opublikował 2 monografie, jeden skrypt uczelniany, ponad 20 oryginalnych artykułów własnych, 2 prace współautorskie, 12 haseł w Słowniku pojęć filozoficznych, 10 recenzji naukowych z książek anglo-, francusko-, rosyjsko- i polskojęzycznych oraz szereg pomniejszych doniesień naukowych, sprawozdań z konferencji itp. 7 prac ogłosił w języku angielskim w czasopismach zagranicznych i polskich. Uśrednienie wymienionych osiągnięć wygląda następująco: co dwa lata książka, co kwartał rozprawa naukowa, 5 mniejszych opracowań rocznie. Dynamika publikacji niewątpliwie duża. Do tego trzeba dodać działalność dydaktyczną, odczytową, organizacyjną. Otrzymujemy obraz życia młodego uczonego nacechowany niezwykłą aktywnością. Dla pełności obrazu nie można nie wspomnieć, że nie zaniedbywał pracy duszpasterskiej.

Dwa lata po nominacji profesorskiej Rada Wydziału podejmuje postępowanie mające na celu powołanie ks. profesora Kazimierza Kloskowskiego na stanowisko profesora zwyczajnego w Akademii Teologii Katolickiej. Postępowanie zostaje zakończone 7 października 1999 roku.

W odnośnej recenzji prof. A. Synowiecki pisze:

„Jest wciąż twórczym i niezwykle pracowitym filozofem przyrody, zaangażowanym przede wszystkim w problematykę bio-filozoficzną i bio-etyczną.

Od chwili uzyskania tytułu profesora jego dorobek powiększył się o kilkadziesiąt pozycji, licząc książki, skrypty, artykuły i rozprawy, recenzje i opracowania konferencyjne.

Jest to dorobek poważny; tym bardziej, że obejmuje on okres dwuletni, a więc bardzo krótki, w którym publikuje się zwykle tylko kilka opracowań”.

Zapytajmy, jaki styl pracy oraz myślenia ks. prof. K. Kloskowskiego wyłania się z przeglądu Jego prac badawczych? Otóż, we wszystkich Jego publikacjach widoczna jest umiejętność oryginalnego podejścia do podejmowanych zagadnień. Jest umysłem twórczym, doskonale zorientowanym we współczesnych trendach naukowych i filozoficznych. Potrafi je ocenić we właściwy sposób, metodologicznie bez zarzutu. Umie także patrzeć wieloaspektowo

oraz zarazem całościowo. Wydaje się to być znamienne w Jego publikacjach.

Żył zaledwie 46 lat. Odnosiło się wrażenie, że w ostatnich miesiącach życia wyraźnie spieszył się w pracy. Zapewne chciał wykonać w pełni zadanie, do którego powołał Go Pan obdarzając wieloma talentami. Był bardzo koleżeński i życzliwy dla wszystkich, którzy zwracali się do Niego z prośbami. Zostawił po sobie dzieło, będące owocem Jego pracy, a zwłaszcza przykład swego życia całkowicie oddanego poszukiwaniu Prawdy.

BIBLIOGRAFIA PRAC KAZIMIERZA KŁOSKOWSKIEGO

Książki, podręczniki, skrypty

1. *Zagadnienie determinizmu ewolucyjnego. Studium biofilozoficzne*, Gdańsk 1990, ss. 315.
2. *Filozofia przyrody*, Gdańsk 1990, ss. 30.
3. *Filozofia Boga*, Gdańsk 1991, ss. 26; wyd. 4, Gdańsk 1998, ss. 26.
4. *Między ewolucją a kreacją*, Warszawa 1994, ss. 204.
5. *Bioetyczne aspekty inżynierii genetycznej. Wybrane problemy*, Warszawa 1995, ss. 168.
6. *Wokół ewolucji biologicznej. Refleksje z zakresu filozofii przyrody*, Mazurska Wszechnica Olecko 1998, ss. 44 (skrypt dla uczestników konwersatorium z filozofii).
7. *Powołanie nauczyciela do pedagogizacji siebie i swoich działań*, Mazurska Wszechnica Olecko 1998, ss. 151 (skrypt dla uczestników Seminarium Magisterskiego).
8. *Filozofia ewolucji i filozofia stwarzania*, tom I: *Między ewolucją a stwarzaniem*, Warszawa 1999, ss. 324. tom II: *Pogodzone bliźniaki. Rzecz o ewolucji i kreacji*, Warszawa 1999, ss. 150.

Książki zbiorowe wydane pod redakcją

1. (wraz z G. Bugajakiem, A. Latawicz), *Filozoficzne i naukowo-przyrodnicze elementy obrazu świata 2*, Warszawa 2000.
2. (wraz z M. Lubańskim), *Z zagadnień filozofii przyrodznawstwa i filozofii przyrody XVI*, Warszawa 1999.

Artykuły

1. *Koncepcja abiogenezy w pracach Reinharda W. Kaplana*, w: *Z zagadnień filozofii przyrodznawstwa i filozofii przyrody*, t. V, pod

- red. K. Kłósaka i przy współpracy M. Lubańskiego i Sz. W. Ślagi, Warszawa 1983, ss. 103–150.
2. *Teoria abiogenezy w ujęciu Hansa Kuhna*, w: *Z zagadnień filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*, t. VI, pod red. M. Lubańskiego i Sz. W. Ślagi, Warszawa 1984, ss. 269–287.
 3. *Wokół współczesnej problematyki kreacjonizmu*, Miesięcznik Diecezjalny Gdański 28(1984) nr 7–9, ss. 205–214.
 4. *Hipercykl jako model abiogenezy*, w: *Z zagadnień filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*, t. VII, pod red. M. Lubańskiego i Sz. W. Ślagi, Warszawa 1985, ss. 257–280.
 5. *Przypadek jako czynnik abiogenezy*, *Studia Philosophiae Christianae* 21(1985) 2, ss. 39–78.
 6. *Kreacjonizm a granice poznania*, Miesięcznik Diecezjalny Gdański 30(1986) nr 7–9, ss. 327–340.
 7. *Metodologiczne uwarunkowania kreacjonizmu naukowego*, Miesięcznik Diecezjalny Gdański 30(1986) nr 10–12, ss. 423–445.
 8. *Nauka o Logosie w dziełach Filona z Aleksandrii i w Hymnie-Prologu Czwartej Ewangelii*, *Studia Gdańskie*, t. VI, Gdańsk 1986, ss. 313–352.
 9. *Rola przypadku w genezie życia*, w: *Z zagadnień filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*, t. VIII, pod red. M. Lubańskiego i Sz. W. Ślagi, Warszawa 1986, ss. 85–237.
 10. (z K. Kucharczykiem): *Refleksje na temat „nowych pojęć struktury chemicznej i biologicznej” sformułowanych przez E. B. Cohena*, *Kosmos* XXXVI (1986) z. 4, ss. 591–598.
 11. *Koncepcja biogenezy Manfreda Eigena i Hansa Kuhna*, w: *Zeszyty Naukowe Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi. Biologia*, nr 7, Gdańsk 1987, ss. 113–131.
 12. *Wieloaspektowy wymiar „stwarzania” w Sumie Teologii św. Tomasza z Akwinu*, Miesięcznik Diecezjalny Gdański 31(1987), nr 10–12, ss. 435–443.
 13. *Wokół struktury nauk biologicznych*, *Studia Philosophiae Christianae* 23(1987)2, ss. 187–198.
 14. *Kilka uwag na temat syntetycznej teorii ewolucji*, *Studia Philosophiae Christianae* 24(1988)1, ss. 193–201.
 15. *Ewolucja i kreacja – próba pewnego uogólnienia*, Miesięcznik Diecezjalny Gdański 32(1988) nr 4–6, ss. 191–205.
 16. *Problem kreacji i kreacjonizmu w ujęciu Kazimierza Kłósaka*, Miesięcznik Diecezjalny Gdański 32(1988) nr 1–3, ss. 81–89.

17. *Próba klasyfikacji i charakterystyki teorii we współczesnych naukach o przyrodzie i człowieku*, Miesięcznik Diecezjalny Gdański 32(1988) nr 10–12, ss. 370–387.
18. (z K. Kucharczykiem): *Reflections on the subject of „New Concepts of Chemical and Biological Structure”, formulated by E. B. Cohen*, w: *Z zagadnień filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*, t. X, pod red. M. Lubańskiego i Sz. W. Ślaga, Warszawa 1988, ss. 241–249 (wersja angielska pozycji 10).
19. *Chance as a Factor of Abiogenesis*, w: *The Origin of Life – Abstracts the Sixth ISSOL Meeting and the Ninth International Conference*, Prague 1989, ss. 323–324.
20. *Stochastyczność procesu ewolucyjnego*, Miesięcznik Diecezjalny Gdański 33(1989) nr 10–12, ss. 230–235.
21. *Przypadek w genezie życia*, *Studia Philosophiae Christianae* 26(1990)2, ss. 163–168.
22. *Bioetyczne aspekty eksperymentów medycznych. Transplantacje – nadzieje i zagrożenia*, Miesięcznik Diecezjalny Gdański 35(1991) nr 10–12, ss. 319–328.
23. (z Sz. W. Śląga): *Neopanspermia alternatywą abiogenezy?*, *Z zagadnień filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*, t. XIII, pod red. M. Lubańskiego i Sz. W. Ślaga, Warszawa 1991, ss. 109–156.
24. *Syntetyczna teoria ewolucji a neutralizm i punktualizm*, *Studia Philosophiae Christianae* 28(1992)1, ss. 31–51.
25. *Profesora Kazimierza Kłósaka koncepcja kreacjonizmu*, *Studia Philosophiae Christianae* 28(1992)2, ss. 61–75.
26. *„Scientific” creationism – reception of the theory in Poland*, *Studia Gdańskie*, t. VIII, Gdańsk 1992, ss. 150–163.
27. *Wybrane problemy inżynierii genetycznej. Część pierwsza: Przyrodniczy aspekt zagadnienia*, Miesięcznik Diecezjalny Gdański 36(1992) nr 4–6, ss. 138–151.
28. *Wybrane problemy inżynierii genetycznej. Część druga: Bioetyczny aspekt zagadnienia*, Miesięcznik Diecezjalny Gdański 36(1992) nr 7–9, ss. 243–254.
29. *Cel i wyjaśnianie celowościowe ewolucji*, *Studia Gdańskie*, t. IX, Gdańsk 1993, ss. 257–265.
30. *Święty Albert Wielki z Lauingen jako przyrodnik i myśliciel*, *Universitas Gedanensis* 9(1993) ss. 25–39.

31. *Ewolucjonizm syntetyczny teorią wielu teorii*, *Studia Philosophiae Christianae* 29(1993)1, ss. 87–99.
32. *Genom ludzki. Wyobrażenia a stan faktyczny badań genetycznych*, *Studia Philosophiae Christianae* 30(1994)1, ss. 130–139.
33. *The chance and the prebiotic evolution*, *Studia Philosophiae Christianae* 30(1994)2, ss. 163–169.
34. *Teoria nauki w ujęciu profesora Bolesława Józefa Gaweckiego*, *Universitas Gedanensis* 11(1994) ss. 10–21.
35. *On the problems of the purposefulness of biological evolution*, *Theoria et Historia Scientiarum* 4(1994), ss. 51–66.
36. *Bioetyczne problemy inżynierii genetycznej*, *Zeszyty Naukowe Politechniki Gdańskiej* 511(1995) nr 1, ss. 7–17.
37. *O naczelnej zasadzie etycznej relacji: Człowiek i środowisko*, w: *Humanistyka i Ekologia*, pod red. J. Dębowskiego, Olsztyn 1995, s. 107–111.
38. *Myśl kreacjonistyczna w polskich ośrodkach filozoficznych*, w: *Z zagadnień filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*, t. XV, pod red. M. Lubańskiego i Sz. W. Ślagi, Warszawa 1995, ss. 227–271.
39. (z A. Lemańska): *Empiriologiczna teoria nauk szczegółowych*, w: *Z zagadnień filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*, t. XV, pod red. M. Lubańskiego i Sz. W. Ślagi, Warszawa 1995, ss. 183–226.
40. *Antropological conditions of sozology*, w: *I Diritti fondamentali dell'uomo e dell'ambiente*, pod red. R. Sobańskiego, S. Tafaro, Warsavia 1995, ss. 123–130.
41. *Antropologiczne uwarunkowania sozologii*, *Studia Philosophiae Christianae* 31(1995)2, ss. 91–104, (wersja polska pozycji 40).
42. *Poglądy filozoficzne profesora Szczepana Witolda Ślagi*, *Studia Philosophiae Christianae* 32(1996)1, ss. 11–36.
43. *Różnorodność i jedność życia*, *Studia Philosophiae Christianae* 32(1996)1, ss. 169–189.
44. *Bioethical aspects of genetic engineering*, w: *Peculiarity of Man as a Biocultural Species*, ed. by A. Wiercińska, Warsaw 1996, ss. 95–102 (wersja angielska pozycji 36).
45. *Determinism, indeterminism and autodeterminism of evolutionary processes*, *Theoria et Historia Scientiarum* 5(1996), ss. 111–136.
46. *Is the essence of life a natural or philosophical problem? Methodological and epistemological notices*, *Analecta Husserliana* (1996).

47. *Zagadnienia ewolucji człowieka. Współczesne koncepcje antropogenezy*, Śląskie Studia Historyczno–Teologiczne 29(1996), ss. 235–239.
48. *Genetic engineering – a technique of the future, is it a threat or a hope?*, Dialogue and Universalism 7/8(1996), ss. 115–125.
49. *Pierwszeństwo etyki i bioetyki przed genetyką*, Znak 12 (1996), ss. 75–81.
50. *Bioethical Interpretations of Genetic Manipulation*, Dialogue and Universalism VII (1997) 7–8, ss. 141–146.
51. *Genetyka, bioetyka i edukacja biologiczna*, w: *Teoria i praktyka ochrony środowiska w Polsce*, pod red. J. L. Krakowiaka, Centrum Uniwersalizmu UW, Warszawa 1997, ss. 39–47.
52. *Genetic Engineering – a technique of the future is it a fact or a hope*, w: *International Conference Veterinarining Biotechnology Management in Central – Eastern Europe*, pod red. K. J. Wojciechowskiego, Warszawa 1997, ss. 31–40.
53. *School and Teachers Tendency of Education in Poland. A Humanists Reflections*, w: *Mission and Strategy of University*, pod red. K. Koralewskiego, Gdańsk 1997, ss. 31–40.
54. *Szkoła i nauczyciel a tendencje edukacyjne w Polsce. Refleksje humanisty*, w: *Misja i strategia uczelni*, pod red. K. Koralewskiego, Gdańsk 1997, ss. 31–39.
55. *Bioethical Interpretations of Genetic Manipulation II*, w: *IV International Biotechnology Summer School*, pod red. E. Łojkowskiego, Gdańsk 1997, ss. 80–90.
56. *Zagadnienie początków życia – problem wciąż otwarty*, Łódzkie Studia Teologiczne 6(1997), ss. 27–33.
57. *Bioethical Interpretations of Genetic Manipulation: A context of the question of an ethical nature*, w: *XX World Congress of Philosophy*, Boston 1998, ss. 109–110.
58. *Does biotechnology need bioethics? II*, w: *V International Biotechnology Summer School*, pod red. E. Piłki, Gdańsk 1998, ss. 250–280.
59. *Uwarunkowania metodologiczno–historyczne naukowego obrazu świata*, w: *Filozoficzne i naukowo–przyrodnicze elementy obrazu świata I*, pod red. A. Latawiec, A. Lemańskiej, Warszawa 1998, ss. 23–37.
60. (z S. Czałajem), *Analogiczne poznanie Boga w ujęciu biskupa profesora Bohdana Bejze*, Łódzkie Studia Teologiczne 7(1998), ss. 51–101.

61. *Concern for life. Axiological and ethical conditioning of the biotechnology research*, w: *VI International Biotechnology Summer School*, pod red. J. Bigdy, Gdańsk 1999.
62. *Does biotechnology need bioethics? I*, *Studia Philosophiae Christianae* 35(1999)1, ss. 5–17.
63. *Is Biology characterised by peculiarities?*, w: *11th International Congress of Logic, Methodology and Philosophy of Science*, Volume of Abstracts, Kraków 1999, s. 347.
64. *Is the essence of life a natural or philosophical problem?*, *Analecta Husserliana* 1999, LIX, ss. 265–275.
65. *Life as Imperative of creating innovation of reality*, *Analecta Husserliana* 1999, LX.
66. *Science and the scientific reality. An attempt to find an adequate strategy of the biological research*, *Teoria et Historia Scientiarum*, vol. 6 (1999).
67. *Wiek XX stuleciem biologii. Refleksje filozofa przyrody*, w: *Filozoficzne i naukowo-przyrodnicze elementy obrazu świata 2*, pod red. G. Bugajaka, K. Kloskowskiego, A. Latawiec, Warszawa 2000, s. 15–55.
68. *Wokół ewolucji biologicznej. Wybrane problemy biologiczne*, w: *Z zagadnień filozofii przyrodznawstwa i filozofii przyrody*, t. XVI, pod red. K. Kloskowskiego i M. Lubańskiego, Warszawa 2000, s. 5–34.
69. *Wokół filozofii ewolucji i filozofii stwarzania*, *Universitas Gedanensis* 11(1999) nr 1–2 (19/20) s. 111–128.

Recenzje

1. Kenneth G. Denbigh: *Świat i czas*, tłum. J. Mitelski, Warszawa 1979, *Studia Philosophiae Christianae* 16(1980)2, ss. 216–217.
2. Albert Nałczadżjan: *Intuicja a odkrycie naukowe*, tłum. I. Bukowski, Warszawa 1979, *Studia Philosophiae Christianae* 17(1981)1, ss. 218–220.
3. J. Strzałko, M. Henneberg, J. Piontek: *Populacje ludzkie jako systemy biologiczne*, Warszawa 1980, *Studia Philosophiae Christianae* 18(1982)1, ss. 236–238.
4. Rupert Sheldrake: *A New Science of Life. The Hypothesis of Formative Causation*, London 1981, *Studia Philosophiae Christianae* 19(1983)1, ss. 195–198.

5. Werner Holzmüller: *Makromoleküle als Träger von Lebensprozessen*, Berlin 1981, *Studia Philosophiae Christianae* 19(1983)2, ss. 236–237.
6. Albrecht Unsöld: *Evolution kosmischer, biologischer und geistiger Strukturen*, Stuttgart 1981, *Studia Philosophiae Christianae* 19(1983)2, ss. 237–241.
7. *Evolution Now. A century after Darwin*, ed. by J. M. Smith, London 1982, *Studia Philosophiae Christianae* 21(1985)1, ss. 215–218.
8. Francis Crick: *Life itself. Its origin and nature*, London – Sydney 1982, *Studia Philosophiae Christianae* 21(1985)1, ss. 218–223.
9. Franz M. Wuketits: *Biologische Erkenntnis. Grundlagen und Probleme*, Stuttgart 1983, *Studia Philosophiae Christianae* 21(1985)2, ss. 215–218.
10. Peter Medawar: *The Limits of Science*, Oxford 1985, *Studia Philosophiae Christianae* 23(1987)1, ss. 227–231.
11. John Losee: *Philosophy of Science and Historical Enquiry*, Oxford 1987, *Studia Philosophiae Christianae* 24(1988)2, ss. 161–164.
12. *Evolutionary Process and Theory*, ed. by S. Karlin, E. Nevo, San Diego–Toronto 1986, *Studia Philosophiae Christianae* 26(1990)1, ss. 209–210.
13. A. Babloyantz: *Molecules, dynamics and life*, New York – Singapore 1986, *Studia Philosophiae Christianae* 26(1990)1, ss. 210–213.
14. *Theories of explanation*, ed. by J.C. Pitt, New York – Oxford 1988, *Studia Philosophiae Christianae* 26(1990) 2, ss. 154–156.
15. *Evolutionary Biology at the crossroads. A Symposium at Queens College*, ed. by M. K. Hecht, New York 1989, *Studia Philosophiae Christianae* 28(1992)1, ss. 177–180.
16. E. I. Kocinskij, S. A. Orlov: *Filozofskije problemy biologii w ZSRR (1920–1960)*, Leningrad 1990, *Studia Philosophiae Christianae* 29(1993)1, ss. 200–204.
17. P. H. Harvey, M. D. Pagel: *The Comparative Method in Evolutionary Biology*, Oxford – New York – Tokyo 1991, *Studia Philosophiae Christianae* 29(1993)1, ss. 204–207.
18. J. M. Dołęga: *Kreacjonizm i ewolucjonizm. Ewolucyjny model kreacjonizmu a problem hominizacji*, Warszawa 1988, *Studia Łomżyńskie*, t. X, 1993.
19. T. M. Berra: *Evolution and the myth of creationism*, Stanford 1990, *Studia Philosophiae Christianae* 29(1993)2, ss. 196–200.

20. *Explanation and its limits*, ed. by D. Knowles, Cambridge – New York – Sydney 1990, Universitas Gedanensis 9(1993), ss. 122–126.
21. I. Stewart: *Czy Bóg gra w kości? Nowa matematyka chaosu*, tłum z ang. M. Tempczyk, W. Komar, Warszawa 1994, Universitas Gedanensis 11(1994), ss. 106–110.
22. F. Kramer: *Chaos and order. The complex structure of living systems*, Gene 59(1994).
23. E. O. Wilson: *The diversity of life*, New York – London, 1993, Universitas Gedanensis 14(1996), ss. 122–125.
24. J. Bernard: *Bioétique. Un exposé pour comprendre. Un essai pour réfléchir*, Flammarion, Paris 1994, Studia Philosophiae Christianae 32(1996)1, ss. 340–343.
25. Adam Synowiecki: *Przyrodoznawstwo – dzieło ludzi i cząstka kultury*, Gdańsk 1998, Studia Philosophiae Christianae 35(1999)1, ss. 181–187.
26. Adam Synowiecki: *Przyrodoznawstwo – dzieło ludzi i cząstka kultury*, Gdańsk 1998, Universitas Gedanensis 11(1999) nr 1–2 (19/20), ss. 263–266.
27. Wolfgang Balzer, Chris M. Dawe: *Models for Genetics*, Frankfurt am Main, Berlin, New York, Paris, Wien 1997, Studia Philosophiae Christianae 35(1999)2, ss. 215–222.
28. Wiesław Dyk: *Rola praw biologicznych w wyjaśnieniu ewolucyjnym*, Szczecin 1998, Studia Philosophiae Christianae 35(1999)2, ss. 230–241.
29. Steven Rose: *Lifelines. Biology beyond determinism*, Oxford University Press, Oxford – New York 1998, Studia Philosophiae Christianae 35(1999)2, ss. 222–230.

Sprawozdania

1. (z D. Sobkowiczem): *Sprawozdanie z działalności Koła Naukowego studentów filozofii przyrody w r. akad. 1978/79*, Studia Philosophiae Christianae 16(1980)2, ss. 247–249.
2. (z D. Sobkowiczem): *Sprawozdanie z działalności Koła Naukowego studentów filozofii przyrody w r. akad. 1979/80*, Studia Philosophiae Christianae 17(1981)1, ss. 252–254.
3. *Sprawozdanie z działalności Koła Naukowego studentów filozofii przyrody w r. akad. 1981/82*, Studia Philosophiae Christianae 19(1983)1, ss. 252–256.

4. *Międzynarodowa Konferencja na temat: Baera współczesna biologia, Tartu 28 II – 02 III 1992*, *Studia Philosophiae Christianae* 28(1992)2, ss. 265–266.
5. *Sprawozdanie z pobytu w Czecho–Słowackiej Akademii Nauk w maju 1992*, *Studia Philosophiae Christianae* 29(1993)1, ss. 215–216.
6. *XIX Międzynarodowy Kongres Historii Nauki, Saragossa (Hiszpania) 22–29 sierpnia 1993*, *Studia Philosophiae Christianae* 30(1994)1, ss. 179–180.

Inne

1. Hasła: epigeneza, fizykalizm, opis naukowy, pangeneza, pankosmizm, pansomatyzm, preformizm, relacjonizm, struktura, systematyka, typ, typologia, w: *Słownik pojęć filozoficznych*, pod red. W. Krajewskiego, Warszawa 1996.

Prace oczekujące na publikację

1. *Klonowanie. Ostatni absurd człowieka XX wieku?*, w: *Medycyna wieku rozwojowego*, pod red. J. Bal, Warszawa 1999.

KAZIMIERZ KŁOSKOWSKI

DOKĄD EWOLUCJO – DOKĄD KREACJO? *

Kiedy spojrzy się na ewolucję – nieodwracalny, przebiegający w czasie, kierunkowy proces – trudno oprzeć się wrażeniu, że cała ta historia została wcześniej zaplanowana i zmierza do jakiegoś celu. Szczególnie ewolucja biologiczna może budzić emocje, w kontekście pytania o jej cel. Czy człowiek to już ostatni stopień doskonałości, cel ewolucji? A może w kosmosie żyją nasi starsi bracia, którzy dają znać o sobie w postaci UFO? Zielone ludziki, inteligentniejsze – o zgrozo – od rodzaju ludzkiego, mogłyby mieć nie tylko przyjazne zamiary, jak douczanie swojego niezbyt rozgarniętego starszego rodzeństwa i wciągnięcie go na wyższy

* Jest to ostatni artykuł ks. prof. Kazimierza Kloskowskiego dostarczony do Redakcji *Studia Philosophiae Christianae*. Tekst ten stanowi fragment jego ostatniej książki: *Filozofia ewolucji i filozofia stwarzania*, tom II: *Pogodzone bliźniaki. Rzecz o ewolucji i kreacji*, ATK, Warszawa 1999.